

FIDIC Kırmızı Kitap Kapsamında İnşaat Sözleşmelerinde Süre Uzatımı*

Eda ŞAHİN ŞENGÜL

Dr. Öğr. Üyesi, Boğaziçi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı, eda.sengul@boun.edu.tr,
(Sorumlu Yazar / Corresponding Author)

Makale Bilgileri	Öz
Makale Geçmişi Geliş: 23.02.2022 Kabul: 30.03.2022 Yayın: 30.03.2022	<p>Çevremizde sıkça gördüğümüz, günlük hayatımızın bir parçası olan ve ekonomik olarak da büyük değer ifade eden inşaatlar için akdedilen inşaat sözleşmelerinde tamamlanma süresi sözleşmenin önemli bir unsurudur. Bu önemine istinaden taraflarca akdedilen inşaat sözleşmelerinde tamamlanma süresinin, hangi hallerde süre uzatımı ve buna ilave olarak ek ödeme istenebileceğinin ve gecikme halinde meydana gelen zarardan sorumluluğun düzenlendiği görülmektedir. İnşaatlar çoğunlukla pek çok farklı şirketin yer aldığı kapsamlı projeler olduklarından süre de dâhil olmak üzere proje esnasında ortaya çıkması muhtemel sorunların çözümü için sözleşmede hükümler öngörülmektedir. Bu kapsamda inşaat sözleşmelerinde sıkça FIDIC'in belirlediği standart kurallar benimsenmektedir. Çalışmamızın kapsamını inşaat işlerindeki sözleşme koşullarını ayrıntılı olarak düzenleyen ve güncellenmiş halinin 2017 yılında yayınlandığı Kırmızı Kitap oluşturmaktadır. 2017 tarihli Kırmızı Kitap kapsamında çalışmamız yüklenicinin inşaat sözleşmesi uyarınca edimini yerine getirmesi gereken süre kavramı ile kararlaştırılan süre içerisinde tamamlanmayan edimler bakımından yüklenici ve iş sahibinin hak ve talepleri inceleyecektir. Son olarak, inşaat sözleşmelerinde süre uzatımı Türk Borçlar Kanunu çerçevesinde ele alınacaktır.</p>
Anahtar Kelimeler: İnşaat sözleşmeleri, FIDIC kuralları, Süre uzatımı talepleri, Ek ödeme talepleri, Gecikmeden kaynaklı zarardan sorumluluk.	

Extension of Time in Construction Contracts According to The FIDIC Red Book

Article Info	Abstract
Article History Received: 23.02.2022 Accepted: 30.03.2022 Published: 30.03.2022	<p>In construction contracts, which are part of our daily life and have great economic value, time for completion is an important element of the contract. Due to this importance, it is observed that construction contracts signed by the parties regulate the time for completion, liability for delay damages and under which circumstances claims for the extension of time for completion and additional payment may come to the fore. Since the constructions are mostly the big projects where many firms work together, provisions, including the time for completion, to solve the possible problems that may arise during the project are included in the contract. In this context, standard rules determined by the FIDIC are widely adopted in construction contracts. The focus of this study is the Red Book which sets forth the conditions of contract for construction and of which the updated version is published in 2017. This study will examine the concept of time that the contractor has to fulfil his/her performance in accordance with the construction contract and rights and obligations of the contractor and of the employer in the Red Book 2017 when the construction is not completed within the agreed time. Finally, the extension of time in construction contracts will be discussed within the framework of the Turkish Code of Obligations.</p>
Keywords: Construction contracts, FIDIC rules, Claims for extension of time for completion, Claims for additional payment, Liability for delay damages.	

Atıf/Citation: Şahin Şengül, Eda (2022). "FIDIC Kırmızı Kitap Kapsamında İnşaat Sözleşmelerinde Süre Uzatımı", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), s. 140-161.

Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. // This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). (CC BY-NC 4.0)"

* Bu çalışma Mayıs 2021 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından düzenlenen 7. Uluslararası Asos Congress Hukuk Sempozyumunda sanal ortamda sunulmuş olan bildirinin değiştirilmiş ve genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Net olarak tanımlanmış sınırları olmayan ve çevremizde gördüğümüz her şeye katkısı olan inşaat sektörünün özelliklerinin basitten karmaşığa doğru değiştiği belirtilmektedir¹. Bu kapsamda pek çok farklı iş ortağının birlikte çalıştığı inşaat projelerinde çeşitli teknik ve kompleks problemlerle karşılaşılabilir². Bu projelerin etkin yönetimi amacıyla proje için akdedilen ve eser sözleşmesinin uygulamada en çok karşılaşılan türü olan uluslararası inşaat sözleşmelerinde yaygın biçimde FIDIC tarafından belirlenen standart kuralların benimsendiği görülmektedir³. *Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils*'in kısaltması olan FIDIC, Uluslararası Müşavir Mühendisler Federasyonu anlamına gelmektedir. Bir dizi danışman mühendisin küresel bir Federasyon oluşturma olasılığını tartışmak üzere bir araya geldiği toplantı sonucunda 1913 yılında 59 üye ülkeyle FIDIC kurulmuştur. Dünya Savaşları ve yaşanan diğer büyük siyasi olaylar 1940'lı yılların sonlarına kadar FIDIC'in gelişiminin daha yavaş olmasına ve üye ülke sayısının sürekli olarak değişmesine neden olmuştur. Ancak 1959 yılından sonra FIDIC daha hızlı gelişmiş ve özellikle Avustralya, Kanada, Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri'nin de katılımıyla tam anlamıyla uluslararası bir Federasyon haline gelmiştir⁴.

Dünya çapında inşaat sektörüne yön veren belgeler arasında olan FIDIC Standart İnşaat Sözleşmeleri, ilk baskısını 1957 yılında, ikinci baskısını 1969 yılında, üçüncü baskısını 1977 yılında, dördüncü baskısını 1999 yılında⁵ ve son baskısını da 2017 yılında yayınlamıştır⁶. 2017 tarihli yeni baskı, FIDIC tarafından 1999 tarihli Kırmızı Kitabın (*Red Book* - İnşaat İşleri Sözleşme Koşullarının) güncellenmiş halidir. FIDIC 1999 tarihli Kırmızı Kitap, 1999 tarihli Sarı Kitap (*Yellow Book* - Tesisat ve Tasarım-Yapım İşleri için Sözleşme Koşulları) ve 1999 tarihli Gümüş Kitap (*Silver Book* - Anahtar Teslim Projeler için Sözleşme Koşulları) ile birlikte yaklaşık yirmi yıl boyunca inşaat sektöründe yaygın olarak kullanılmıştır. 1999 tarihli Kırmızı Kitap özellikle yüklenicinin işleri iş sahibi tarafından sağlanan bir tasarıma uygun olarak inşa ettiği projelerde, iş sahibi ve yüklenici arasında dengeli bir risk paylaşımı oluşturma ilkesinden hareket etmiştir. Kırmızı Kitabın 2017 tarihli ikinci baskısı da dengeli risk paylaşımına ilişkin temel ilkeleri muhafaza edip FIDIC 1999 tarihli Kırmızı Kitabın 18 yıllık uygulamasından elde edilen deneyimleri dikkate almıştır⁷. 2017 tarihli Kırmızı Kitap, genel olarak, bildirimler ve diğer iletişim gereksinimleri hakkında daha fazla ayrıntı ve netlik içermekte, iş sahibi ve yüklenici taleplerini ihtilaflardan arı biçimde ve eşit şekilde ele almakta, anlaşmazlıklardan kaçınma yöntemleri düzenlemekte ve kalite yönetimi ile yüklenicinin işi sözleşmeye uygun şekilde tamamladığına ilişkin kontrol mekanizmaları bakımından detaylı hükümler getirmektedir⁸.

¹ Klee, Lukas. *International Construction Contract Law*, Wiley Blackwell, Oxford, 2018, s. 1.

² Bkz. Balkanlı Eryiğit, Nur/Yaylan Sevimli, Betül/Gürcanlı, Gürkan Emre/Bilir, Senem. "FIDIC Sözleşmeleri'ndeki Yeniliklerin Değerlendirilmesi ve Eski Versiyonlarla Karşılaştırılması" *ElCezeri Journal of Science and Engineering*, C. 8, S. 1, 2021, s. 504.

³ Tüzemen Atik, Ebru. "FIDIC Kırmızı Kitap (New Red Book) Kuralları Uyarınca İnşaat Sözleşmelerinde Müteahhidin Sorumluluğu" *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVIII, S. 2, 2014, s. 54.

⁴ FIDIC, History, <https://fidic.org/history> (Erişim Tarihi: 23.2.2022).

⁵ Balkanlı Eryiğit/Yaylan Sevimli/Gürcanlı/Bilir, s. 505.

⁶ 2017 tarihli Kırmızı Kitap için bkz. FIDIC Construction Contract 2nd Ed. (2017 Red Book), <https://fidic.org/books/construction-contract-2nd-ed-2017-red-book> (Erişim Tarihi: 23.2.2022) ('2017 Red Book').

⁷ 2017 Red Book.

⁸ 2017 Red Book.

Çalışmamız 2017 tarihli Kırmızı Kitap çerçevesinde inşaat sözleşmelerinde süre uzatımını (ek süre talebini) incelemektedir. Elbette her sözleşmede tarafların o sözleşmeyle yükümlendikleri edimleri belirlenen sürede ifa etmeleri beklenir. Bir inşaat sözleşmesinde de yüklenicinin inşaatı sözleşmede kararlaştırılan sürede teslim etmesi gerekir⁹. Ancak inşaatların tamamlanması genellikle uzun süre aldığından uygulamada sıkça yüklenicinin kendisine ek süre verilerek teslim vadesinin uzatılmasını talep ettiği görülmektedir¹⁰. Bir inşaatın gecikmesi işteki önemli bir dönüm noktasının veya sözleşmenin tamamlanma tarihinin öngörülen tarihten daha geç gerçekleşmesi anlamına gelmektedir¹¹. İşin tamamlanmasında gecikmeye çoğunlukla öngörülemeyen olay(lar)ın, işin kapsamındaki veya saha koşullarındaki değişikliklerin ya da yanlış yönetimin sebep olduğunun altı çizilmektedir¹². İnşaat sözleşmelerinde söz konusu taleplerin önüne geçmek ya da hangi koşullar altında iş sahibi tarafından bunların kabul edileceğini düzenlemek önemli olmaktadır. Bu kapsamda sözleşmeye süreye ilişkin madde ekleme yönünde artan bir eğilim olduğu gözlemlenmektedir¹³.

2017 tarihli Kırmızı Kitap da hangi hallerde inşaatın tamamlanma süresinin uzatılabileceğine ilişkin hususları ayrıntılı olarak düzenlemektedir. Taraflar hem zamandan tasarruf etmek hem de öngörülmesi zor durumları henüz sözleşme aşamasında belirleyerek uyuşmazlıkları önlemek adına FIDIC’te yer alan standart kuralların aralarındaki sözleşmeye uygulanmasını kararlaştırmaktadırlar¹⁴. Bu da FIDIC kurallarının yaygın bir şekilde inşaat sözleşmelerinde yer alması anlamına gelmektedir. Çalışmamızda 2017 tarihli Kırmızı Kitap kapsamında öncelikle yüklenicinin inşaat sözleşmesi uyarınca edimini yerine getirmesi gereken süre kavramı ele alınmış, daha sonra kararlaştırılan süre içerisinde tamamlanamayan edimler bakımından yüklenici ve iş sahibinin hak ve talepleri üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise inşaat sözleşmelerinde süre uzatımı hususu Türk Borçlar Kanunu çerçevesinde değerlendirilmiştir.

I. İnşaat Sözleşmelerinde Süre

Yapımı sırasında çeşitli tehlikelerle karşı karşıya olan inşaat projelerinin tamamlanmasında insan, zaman ve çevresel faktörler önemli rol oynamaktadır¹⁵. Herhangi bir inşaat işinin ilerlemesini etkileyebilecek çok çeşitli unsurlar bulunmasının yanı sıra tarafların bu unsurlar üzerinde farklı kontrol mekanizmalarına sahip olması nedeniyle inşaat işlerinin fiilen tamamlanacağı tarihin önceden kesin olarak tespit edilmesinin zor olduğuna dikkat

⁹ Sawyer, John G./Gillott, C. Arthur. *The FIDIC Digest - Contractual relationships, responsibilities and claims under the fourth edition of the FIDIC Conditions*, Thomas Telford, London, 1990, s. 9.

¹⁰ Bilgetekin, Nuran Tuğçe. *İnşaat Sözleşmelerinde Süre Uzatımı ve FIDIC Sözleşmelerindeki Görünümü*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 1. Aynı yönde bkz. Kurt, Leyla Müjde. “Eser Sözleşmelerinde Süre Uzatımı” *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, C. 27, S. 1, 2011, s. 158.

¹¹ Fertitta, Thomas D./Nedinsky, Anthony L./Gilmore, Jeffrey G. “Construction Project Delays and Time Extensions” içinde *Construction Contract Claims, Changes, and Dispute Resolution*, ed. Paul Levin, Asce Press, Virginia, 2016, s. 121.

¹² Fertitta/Nedinsky/Gilmore, s. 117.

¹³ Tolson, Simon/Glover, Jeremy. “Time Bars in Construction and Global Claims”, <https://www.fenwickelliott.com/sites/default/files/Time%20bars%20in%20constructions%20contracts%20and%20global%20claims.pdf>, s. 1 (Erişim Tarihi: 23.2.2022).

¹⁴ Tüzemen Atik, s. 55.

¹⁵ Klee, s. 2.

çekilmektedir¹⁶. Ancak ticari olarak belirlilik sağlamak adına inşaat sözleşmesinin tarafları, inşaat işlerinin tamamlanması gereken tarih üzerinde bir mutabakata varmaktadırlar¹⁷. Fiili tamamlanma tarihinin sözleşmedeki tamamlanma tarihinden farklı olma potansiyeli ise inşaat sözleşmelerinde öngörülen temel risklerden biri olarak görülmektedir¹⁸. Bu noktada 2017 tarihli Kırmızı Kitap m.8’de ‘İşe Başlama, Gecikmeler ve İşin Durdurulması’ başlığı altında süreye ilişkin hususlara yer verilmektedir. ‘İşe Başlama’ kenar başlığını taşıyan m.8.1

“Mühendis, başlangıç tarihinden en az 14 gün önce yükleniciye başlama tarihini belirten bir bildirimde bulunacaktır. Özel Koşullarda aksi belirtilmedikçe, başlangıç tarihi, yüklenicinin kabul mektubunu almasından sonraki 42 gün içinde olacaktır.

Yüklenici, başlangıç tarihinde veya bu tarihten sonra makul olan en kısa sürede işlerin yürütümüne başlayacak ve sonrasında da gereken hızla ve gecikmeden yapıma devam edecektir.” şeklinde¹⁹.

Gerçekten de bir inşaat sözleşmesinde işin ne zaman başlayacağı, ne kadar süreceği ve başlama ve bitişin nasıl tanımlanacağı önemlidir, zira başlangıç tarihi olmayan bir iş için tamamlama tarihini belirlemek de mümkün olmaz²⁰. Bu noktada işin tamamlanma zamanını düzenleyen 2017 tarihli Kırmızı Kitap m.8.2’ye göre yüklenici, sözleşmede belirtilen tüm işleri süresi içinde teslim alma belgesi düzenlenmesini gerektirecek şekilde tamamlamakla mükelleftir. Teslim alma belgesi düzenlenmesi ise m.10.1’de yer almaktadır. Tamamlanma testlerinden²¹ başarılı olarak geçilmesi de dâhil olmak üzere, işlerin sözleşmeye uygun olarak yapılması iş sahibinin tamamlanan işleri teslim almasını gerektirecek hallerden biridir (2017 tarihli Kırmızı Kitap m.10.1(a)). Bu kapsamda ‘Program’ kenar başlıklı m.8.3 uyarınca yüklenicinin m.8.1’deki bildirimini aldıktan sonra 28 gün içinde işlerin yürütülmesi için bir başlangıç programı hazırlayıp mühendise sunması gerekmektedir. Yüklenici bu madde kapsamında ayrıca program fiili ilerlemeyi yansıtmadığında veya kendi yükümlülükleriyle programın ilerleyişi arasında uyumsuzluk olduğunda, işlerin fiili ilerlemesini doğru olarak yansıtan revize edilmiş bir programı da yine mühendise sunacaktır. Böylece yüklenicinin hem işe başlarken işin işleyişini planlaması hem de iş esnasında sürekli olarak fiili durumla ilgili programı güncellemesi beklenmektedir. Hem ilk hem de revize edilmiş programda yer alması gereken hususlar ayrıntılı olarak maddede

¹⁶ Abbott, Nathan. “Time and Construction Contracts Extensions of Time and the Prevention Principle” https://www.cbp.com.au/WWW_CBP/files/a1/a1028786-f739-4c79-8dff-8c55bf61aa98.pdf, s. 2 (Erişim Tarihi: 23.2.2022).

¹⁷ Abbott. s. 2. Aynı yönde bkz. Jaeger, Axel-Volkmar/Hök, Götz-Sebastian. *FIDIC-A Guide for Practitioners*, Springer, Heidelberg, 2010, s. 237.

¹⁸ Abbott. s. 2.

¹⁹ Mühendisin iş sahibi tarafından atanacağı ve temel görevinin “...işin ifasında doğabilecek uyumsuzluklar hakkında karar vermek, inşaat işinin belirli safhalarının veya tamamının tatmin edici biçimde tamamlandığına ilişkin onay belgesi vermek ve özellikle üzerinde taraflarca anlaşılmış olan sözleşmenin değişikliklerine, ilavelerine ilişkin kararlar vermek...” olduğu hususunda bkz. Köksal, Tunay. “Uluslararası İnşaat Sözleşmesi Modeli Olarak FIDIC İnşaat İşleri Sözleşme Şartları” *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 20, 2010, s. 96.

²⁰ Sawyer/Gillott, s. 59.

²¹ “...Tamamlanma testleri, meydana getirilen işin sözleşmeye uygun olduğunu belgelemektedir...” Eken, Özge. *İnşaat Sözleşmelerinde Süre Uzatım Halleri*, Seçkin, Ankara, 2021, s. 104.

sayılmakta ve her öge için en erken ve en geç başlangıç ve bitiş tarihlerinin belirtilmesi suretiyle mantıksal olarak kurgulanmış bir iş programının hazırlanması istenmektedir²².

Aslında taraflar isterlerse sözleşmede FIDIC’te yer alandan daha uzun bir süre de belirleyebilirler²³. Tarafların serbest iradesinin üstünlüğüne önem veren FIDIC’in genel tutumu olan bu husus Kırmızı Kitapta Özel Koşullar Bölüm B – Özel Hükümler’de de açıkça ifade edilmektedir²⁴. Bu husus

“Genel koşullarda belirtilen her süre, FIDIC’in atıfta bulunduğu yükümlülük bağlamında makul, gerçekçi ve ulaşılabilir olduğuna ve yükümlülüğü yerine getirmesi gereken tarafın menfaatleri ile hakları bu yükümlülüğün yerine getirilmesine bağlı olan diğer tarafın menfaatleri arasındaki uygun dengeyi yansıttığına inanılan zamandır. Özel Hükümlerde (Özel Koşullar – Bölüm B) belirtilen herhangi bir sürenin değiştirilmesi düşünülürse, yeni sürenin somut olayın özellikleri kapsamında makul, gerçekçi ve ulaşılabilir olmasını sağlamak için özen gösterilmelidir.” şeklinde belirtilmektedir²⁵.

Diğer yandan, 1999 tarihli Kırmızı Kitap da 2017 tarihli Kitapta yer alan m.8.3 gibi erken uyarı sistemine yer vermiş, ancak mühendis veya iş sahibi bakımından uyarıya karşılık gelen bir yükümlülük getirmemiştir²⁶. Hâlbuki 2017 tarihli Kırmızı Kitap m.8.4’te hem mühendise hem de taraflara bilinen veya gerçekleşmesi muhtemel olan olay veya durumları önceden bildirme yükümlülüğü yüklenmiştir. Bunlar maddede yüklenicinin personelinin çalışmasını ve performansını olumsuz yönde etkileyecek, sözleşme bedelini artıracak ve/veya işlerin veya bir bölümünün tamamlanmasını geciktirecek olay ve durumlar olarak belirtilmiştir. Söz konusu bildirim aldığında ilgili madde kapsamında mühendisin bu tür olay(lar)ın veya durum(lar)ın olumsuz etkilerini önlemek veya en aza indirmek amacıyla yükleniciden bir teklif sunmasını talep etmesi mümkündür. Ayrıca maddede sayılan olay veya durumlar hakkında taraflara bilgi verme yükümlülüğü olan mühendisin bilinen veya muhtemel olay ya da durumları taraflara bildirmediği bir halde sorumluluğuna gidilebilir. Örneğin, yüklenici, mühendisin uyarı görevine uymamasından dolayı zarar görürse mühendisten tazminat isteyebilir²⁷. Dolayısıyla, bu maddenin amacı inşaat sırasında ortaya çıkabilecek ve uyuşmazlığa neden olabilecek muhtemel olumsuz olay ve durumları ilk aşamada engellemektir²⁸. Erken uyarı yükümlülüğünün artan kapsamı ve karşılıklılığı da olumsuz olay ve durumların etkilerinden kaçınma veya bunları hafifletmede daha fazla işbirliğini teşvik etmektedir²⁹.

II. Süre Uzatımına Sebep Olabilecek Haller

Birçok standart sözleşme sorumlu olmadığı olay veya koşullar dolayısıyla inşaatın tamamlanmasını geciktiren yüklenicinin ek süre talebinde bulunabileceğine ilişkin hükümler içermektedir. Bu kapsamda Kırmızı Kitap uyarınca sözleşmede kararlaştırılan sürenin hangi

²² Balkanlı Eryiğit/Yaylan Sevimli/Gürcanlı/Bilir, s. 508.

²³ Godwin QC, William. *The 2017 FIDIC Contracts*, Wiley Blackwell, Oxford, 2020, s. 75.

²⁴ Godwin, s. 75.

²⁵ FIDIC Red Book 2017, Particular Conditions Part B – Special Provisions, s. 9.

²⁶ Godwin, s. 76.

²⁷ Godwin, s. 77.

²⁸ Balkanlı Eryiğit/Yaylan Sevimli/Gürcanlı/Bilir, s. 508.

²⁹ Godwin, s. 77.

hallerde uzatılmasının istenebileceği üzerinde durmak gerekmektedir. Öncelikle 2017 tarihli Kırmızı Kitap m.1.9'a göre iş sahibi tarafından sağlanan gecikmeli çizim ve talimatlar, m.2.1 uyarınca iş sahibi yüzünden yüklenicinin inşaat alanına girmesindeki gecikmeler, m.4.7 kapsamında iş sahibince sağlanan ölçümlerdeki hatalar, m.4.12'ye göre öngörülemeyen fiziksel koşulların neden olduğu gecikme ve maliyetler, m.4.23 uyarınca arkeolojik ve jeolojik bulgular ile m.7.4 uyarınca işin devamı sırasında yapılacak testlerle ilgili mühendisin neden olduğu gecikmeler yükleniciye süre uzatımı talep hakkı verir³⁰. Tüm bu hükümlerin üzerinde tek tek durmak yüklenicinin süre uzatımı bakımından sahip olduğu talep hakkının kapsamını belirlemek açısından önemlidir.

İlk olarak, her ne kadar mühendise çizim ve talimatları yükleniciye iletmesi bakımından bir süre sınırı getirilmemişse de bu mühendisin tamamen serbest olduğunu göstermez. Zira çizim ve talimatları mühendis, işin gereklerini dikkate almak suretiyle yüklenicinin iş programında bir gecikmeye mahal veremeyecek veya işin durmasına sebep olmayacak bir sürede yükleniciye iletmelidir³¹. Gecikmeli olarak verilen çizim ve talimatları düzenleyen m.1.9 uyarınca makul süre içinde yükleniciye gerekli çizim ve talimatlar verilmez, bunun da işlerin gecikmesine ya da kesintiye uğramasına sebep olması öngörülürse yüklenici mühendise bildirimde bulunur. Bildirimde gerekli çizim veya talimatların neler olduğuna, neden ve ne zaman düzenlenmesi gerektiğine ve geç kalınırsa maruz kalınabilecek gecikme veya aksaklığın niteliğine yer verilir. Bildirimi alan mühendis bildirimde yer alan ve makul olan sürede gerekli ayrıntılarla birlikte ilgili çizim ve talimatı vermez, yüklenici de bu yüzden gecikme ve/veya ek maliyete maruz kalırsa yüklenicinin m.20.2'ye göre süre uzatımı ve/veya ek ödeme (maliyetteki artış ile yoksun kalınan kâr) isteme hakkı doğar. Ancak mühendisin bildirimde yer alan ve makul olan sürede gerekli ayrıntılarla birlikte ilgili çizim ve talimatı vermemesi yüklenicinin belge sunmasındaki gecikme veya sunduğu belgelerde yer alan bir hata da dâhil olmak üzere yükleniciden kaynaklanan bir hata ya da gecikmeden kaynaklanıyorsa yüklenicinin süre uzatımı ve/veya ek ödeme (maliyetteki artış ile yoksun kalınan kâr) istemesi mümkün olmaz.

Bununla birlikte, bir inşaat sözleşmesinde yüklenicinin sözleşmeyi ifa edebilmesi için iş sahibinin ona inşaat alanına girme, o alanda bulunabilme ve alanı kullanma haklarını vermesi gereklidir³². İnşaat alanına giriş çoğunlukla iş sahibinin kontrolü altında olsa da inşaat alanına erişimi engelleyen ya da geciktiren nedenlere örnek olarak yüklenicinin alana erişim izni alması için gerekli bilgilerin iş sahibince sağlanamaması, önceki yüklenicinin ön koşul niteliğindeki işi tamamlayamaması yüzünden şimdiki yükleniciye erişim verilememesi, tehlike oluşturabilecek güvenlik sorunları veya çözüme kavuşturulamamış çevre sorunları gösterilmektedir³³. İnşaat alanına erişim sağlamayı düzenleyen m.2.1 uyarınca iş sahibinin yükleniciye tüm inşaat alanına erişim hakkı vermesi gerekmektedir. Yukarıdaki m.1.9'a benzer şekilde iş sahibinin erişim hakkı vermemesi yüzünden yüklenici gecikme ve/veya ek maliyete maruz kalırsa m.20.2'ye göre süre uzatımı ve/veya ek ödeme (maliyetteki artışı ve yoksun kaldığı kâr) isteme hakkına sahip olur. İş sahibinin erişim hakkı sağla(ya)maması yüklenicinin belge sunmasındaki gecikme veya sunduğu

³⁰ Bilgetekin, s. 241-260; Eken, s. 112-120.

³¹ Bilgetekin, s. 241; Eken, s. 112.

³² Axel-Volkmar/Götz-Sebastian, s. 181; Sawyer/Gillott, s. 55.

³³ Fertitta/Nedinsky/Gilmore, s. 122.

belgelerde yer alan bir hata da dâhil olmak üzere yükleniciden kaynaklanan bir hata ya da gecikmeden kaynaklanıyorsa yüklenicinin süre uzatımı ve/veya ek ödeme (maliyetteki artışla yoksun kaldığı kârı) istemesi mümkün olmaz.

İş sahibinin m.4.7 uyarınca inşaat alanındaki veriler ve referans öğelerle ilgili ölçümleri sağlaması gerekmektedir. Eğer deneyimli bir yüklenici iş sahibinin verdiği ölçümlerdeki hataları bulamaz ve bu yüzden bir gecikme ve/veya maliyete maruz kalırsa yüklenicinin m.20.2'ye göre süre uzatımı ve/veya ek ödeme (maliyetteki artışı ve yoksun kaldığı kârı) isteme hakkı doğar. Burada yerinde olarak uyuşmazlığın yüklenici tarafından ölçüm hatalarının tespit edilip edilemeyeceği bakımından çıkacağı, bunun çözümüne ilişkin bir düzenlemeye FIDIC'te yer verilmediğinden konunun uygulanacak hukuktaki kurallara göre belirleneceği ifade edilmektedir³⁴.

Bir süre uzatımı sebebi olarak görülen öngörülemez fiziksel koşullar m.4.12'de düzenlenmiştir. Buna göre “...fiziksel koşullar yer altı ve hidrolojik koşullar dâhil, ancak sahadaki iklim koşulları ve bu iklim koşullarının etkileri hariç olmak üzere yüklenicinin işlerin yürütülmesi sırasında inşaat alanında karşılaştığı doğal fiziksel koşullar ve fiziksel engeller (doğal veya insandan kaynaklı) ve kirleticiler anlamına gelir.” Yüklenici, öngörülemez olduğunu düşündüğü ve işlerin ilerlemesini olumsuz yönde etkileyecek ve/veya işlerin yürütüm maliyetini artıracak fiziksel koşullarla karşılaşarsa 4.12.1'de ayrıntıları belirten bir bildirim ilk fırsatta mühendise gönderir, bunun üzerine mühendis gerekli incelemeleri yapar, ardından bu durumla nasıl başa çıkılacağına ilişkin mühendis tarafından verilen talimata yüklenici uymakla mükelleftir, ama yine de yüklenici söz konusu fiziksel koşullardan dolayı gecikme yaşar ve/veya maliyete maruz kalırsa m.20.2'ye göre süre uzatımı ve/veya ek ödeme (maliyetteki artışı) isteyebilir.

Bir diğer süre uzatımı sebebi olan inşaat alanında keşfedilen fosiller, madeni paralar, değerli veya eski eserlere ait eşyalar büyük fiziksel engellerden daha fazla yüklenicinin işini zorlaştırmaktadır³⁵. Bunu hesaba katarak arkeolojik ve jeolojik bulguları düzenleyen m.4.23'e göre inşaat alanındaki tüm fosiller, madeni paralar, değerli veya eski eserlerle yapılar ve diğer kalıntılar ya da jeolojik veya arkeolojik öneme sahip sair öğeler üzerinde iş sahibinin yetki ve yükümlülüğü vardır. Aynı madde uyarınca kendi personelinin ve diğer insanların bu bulgulara zarar vermesini veya bu bulguları yerinden çıkarmasını önlemek üzere gerekli önlemleri almakla mükellef olan yüklenici bu bulgulara rastlayınca mühendise bir bildirim gönderir. Bildirim sayesinde mühendise inşaat alanına gelip söz konusu bulguları yerinde inceleme fırsatı sağlanmış olur ve ardından mühendis bu bulgularla nasıl başa çıkılacağına ilişkin talimatlarını yükleniciye iletir. Yüklenici, mühendisin talimatlarına uyduğu için bir gecikme yaşar ve/veya ek maliyetle karşılaşarsa bunu m.20.2'ye göre süre uzatımı ve/veya ek ödeme (maliyet) olarak isteyebilir.

Aslında FIDIC'in tüm kitaplarında inşası devam eden ya da biten bir proje için bir takım testlerin gerçekleştirilmesi istenmektedir³⁶. 2017 tarihli Kırmızı Kitap kapsamında ise tamamlama sonrası gerçekleştirilmesi planlanan testler dışında sözleşmede kararlaştırılan tüm testler için m.7.4 uygulanır³⁷. Bu kapsamda yapılacak testlerle ilgili tüm ekipmanı sağlamakla mükellef olan

³⁴ Eken, s. 115-116.

³⁵ Sawyer/Gillott, s. 67.

³⁶ Axel-Volkmar/Götz-Sebastian, s. 283.

³⁷ Bilgetekin, s. 241.

yüklenici makul bir süre tanımak suretiyle yapılması planlanan test(ler)in yer ve zamanını mühendise bildirir. Bildirimi alan mühendisin belirtilen testlerin yerini, zamanlamasını ya da ayrıntılarını değiştirme veya yükleniciden ek testler isteme hakkı vardır. Mühendis ayrıca testlere katılıp katılamayacağını en az 72 saat önce yükleniciye bildirir. Mühendis, yüklenicinin bildiriminde belirttiği yer ve zamanda test için gelmezse, yüklenici testleri yapar ve bu testler mühendisin varlığında yapılmış sayılır. Yüklenici mühendisin verdiği bir talimata uymaktan veya iş sahibinden kaynaklı bir aksamadan dolayı gecikme yaşar ve/veya ek maliyete maruz kalırsa m.20.2'ye göre süre uzatımı ve/veya ek ödeme (maliyetteki artış ile yoksun kalınan kâr) isteyebilir.

Ayrıca inşaatın teslim tarihi³⁸ gecikecekse 2017 tarihli Kırmızı Kitapta da m.8.5, yüklenicinin, m.20.2'ye uygun olarak talep etmesi halinde hangi durumlarda ve ne ölçüde süre uzatımı hakkına sahip olduğunu düzenlemektedir³⁹. İnşaatın tamamlanma süresinin uzatılmasına ilişkin olan m.8.5'e göre belirlenen bazı hallerde inşaatın gecikeceği öngörülüyorsa süre uzatımına başvurmak mümkündür. Aynı maddede bu haller, tamamlanacak işteki değişiklik, FIDIC'in başka bir maddesinde yer alan ve süre uzatımına hak kazandıran bir gecikme sebebi, istisnai (olumsuz) iklim koşulları, salgından veya idari otoritelerden kaynaklanan personel ya da mal temininde veya varsa iş sahibi tarafından sağlanan malzemelerde öngörülemeyen yetersizlikler ile iş sahibinin, iş sahibinin personelinin veya diğer yüklenicilerin neden olduğu ya da bunlardan kaynaklanan herhangi bir gecikme, engel veya önleme olarak sayılmaktadır. Çalışmamız kapsamında söz konusu haller üzerinde de teker teker durmak gerekmektedir.

Tamamlanacak işteki değişiklik 2017 tarihli Kırmızı Kitap m.13'de düzenlenmekte olup değişiklik, sözleşmede yapımı kararlaştırılan eserlerde yapılacak bir varyasyon anlamına gelmektedir⁴⁰. Söz konusu değişiklik talep edildiğinde m.13.3 uyarınca mühendis istenilen değişikliğin ayrıntılı tanımını, tamamlanma süresi bakımından işin yürütümüne ilişkin yeni programı (ek süre) ve değişiklik yansıtılmış revize sözleşme bedelini (ek ödeme) yükleniciye sunmakla mükelleftir. Mühendis değişiklik talep etmeden önce de yükleniciden sayılan hususları içeren ve böyle bir değişikliği gerçekleştirmesinin mümkün olup olmadığını açıklayan bir teklif isteyebilir. Dolayısıyla, başta kararlaştırılan işte iş sahibi tarafından bir değişiklik istendiğinde yükleniciye bu değişikliğin beraberinde getireceği ek süre ve ek bedeli talep hakkı tanınmaktadır.

Diğer yandan, FIDIC'in bir başka maddesinde yer alan ve süre uzatımına hak kazandıran bir gecikme sebebi bakımından yüklenicinin, örneğin m.13.6'da öngörüldüğü gibi yerel yasalarda

³⁸ 2017 tarihli Kırmızı Kitap m.10.I, c.2'ye göre "Yüklenici, işlerin yüklenicinin görüşüne göre tamamlanmış ve devralmaya hazır hale gelmesinden en fazla 14 gün önce mühendise bir bildirimde bulunarak teslim alma belgesi için başvurabilir. İşler bölümlere ayrılmışsa yüklenici benzer şekilde her bölüm için teslim alma belgesi başvurusunda bulunabilir."

³⁹ Godwin, s. 77.

⁴⁰ Godwin, s. 78.

bir değişiklik olması⁴¹ ya da m.18'de öngörüldüğü gibi istisnai bir olayla⁴² karşılaşılıp m.18.2 uyarınca gerekli bildirimde bulunması hallerinde de ek süre elde etmesi mümkündür⁴³.

Her ne kadar bazı ülkeler diğerlerinden daha öngörülebilir hava koşullarına sahip gibi görünse de son yaşanan deneyimler buralarda dahi öngörülemeyen iklim olayların artık eskiye nazaran daha sık meydana geldiğini göstermektedir. Diğer ülkeler ise tahminleri bile çürüten daha belirsiz hava koşullarına sahiptir⁴⁴. İnşaat projelerindeki pek çok iş ise hava durumundan ve iklim koşullarından doğrudan etkilenir⁴⁵. İstisnai (olumsuz) iklim koşulları 1999 tarihli Kırmızı Kitapta da süre uzatımı talebine mahal veren olaylar arasında sayılmış, ancak istisnai iklim koşullarının ne anlama geldiği açıklanmamıştır⁴⁶. İşte bu açığı kapatan 2017 tarihli Kırmızı Kitap m.8.5'te iş sahibi tarafından m.2.5 kapsamında sağlanan iklim verileri ve/veya kalıcı işlerin yürütüldüğü inşaat alanının coğrafi olarak tamamının ya da büyük bölümünün bulunduğu ülke tarafından yayımlanan o bölgeye ilişkin iklim verileri dikkate alındığında öngörülemeyen olumsuz iklim koşullarının istisnai iklim koşulları olduğunu belirtmektedir. Olumsuz olarak görülebilecek istisnai hava koşulları da yüklenicinin süre uzatımı istemesine neden olur.

Bir başka süre uzatımı sebebi olan öngörülemeyen yetersizlikler bakımından ise bu yetersizliklerin personel, mal veya varsa iş sahibi tarafından sağlanan malzemelerde yaşanması aranmaktadır. Bu noktada 1999 tarihli Kırmızı Kitap yalnızca personel ya da mal temininde öngörülemeyen bir yetersizlik ya da kıtlık olması halinde süre uzatımı talebine izin verirken 2017 tarihli Kitap ilgili maddeye iş sahibi tarafından sağlanan malzemeleri de ekleyerek kapsamı genişletmiştir⁴⁷.

Ayrıca 1999 tarihli Kırmızı Kitapla aynı şekilde kaleme alınan 2017 tarihli Kitap m.8.5 iş sahibinin personelinin veya diğer yüklenicilerin neden olduğu ya da bunlardan kaynaklanan herhangi bir gecikme, engel veya önlemenin süre uzatımına yol açacağını düzenlemektedir. Böylece ilgili madde gecikmenin iş sahibinin eylem veya ihmallerinden ya da sorumluluğu altındaki diğer kişilerden kaynaklandığı tespit edilebildikçe süre uzatımı talebinde bulunmaya izin vererek geniş bir dayanak sağlamaktadır⁴⁸.

Sayılan bu sebepler m.8.5'in ikinci paragrafı uyarınca herhangi bir iş ögesinin başlangıçta tahmini olarak belirlenen tamamlanma süresinde %10'un üzerinde bir artışa yol açıyorsa yüklenici ek süre ve/veya ek ödeme talep edebilir. Aynı madde uyarınca mühendis daha erken sürede bitirilebilecek işler olduğunu saptarsa bunun inşaatın tamamının tamamlanma süresi üzerindeki olumlu etkisini dikkate alabilir, fakat tüm bu değerlendirmeler sözleşmede kararlaştırılan tamamlama süresinin azaltılmasına neden olamaz. Aslında buna benzer bir düzenleme 1999 tarihli

⁴¹ Bilgetekin, s. 260.

⁴² 2017 tarihli Kırmızı Kitap m.18.1'e göre istisnai olay

“...*(i) bir tarafın kontrolü dışında olan;*

(ii) bir tarafın sözleşmeyi imzalamadan önce makul bir şekilde hazırlıklı olmadığını;

(iii) ortaya çıktıktan sonra tarafların makul olarak kaçınmadığı veya üstesinden gelemediği; ve

(iv) temel olarak diğer tarafa atfedilebilir olmayan...” olaylardır.

⁴³ Bilgetekin, s. 268.

⁴⁴ Sawyer/Gillott, s. 65.

⁴⁵ Fertitta/Nedinsky/Gilmore, s. 123.

⁴⁶ Godwin, s. 82.

⁴⁷ Godwin, s. 83.

⁴⁸ Godwin, s. 83.

Kırmızı Kitapta da yer almış ve bir ögenin tamamlanma süresinde önemli bir değişiklik varsa yükleniciye süre uzatımı talep etme hakkı tanınmıştır. Ancak ‘önemli değişiklik’ ile ne kastedildiği çok iyi anlaşılamadığından ve bu husus da uygulamada taraflar arasında anlaşmazlıklara yol açtığından 2017 tarihli Kırmızı Kitap ‘%10’un üzerinde’ ibaresine yer vererek ek ödeme ve ek süre taleplerinde açıklık sağlamıştır⁴⁹. Dolayısıyla, yüklenicinin süre uzatımına hak kazanabilmesi süre uzatımına mahal veren sebebin yanı sıra bu sebebin tamamlanma süresinde %10’un üzerinde bir artışa yol açtığını da ortaya koymasına bağlıdır.

Son olarak, iş sahibinin sorumluluğunda olan bir konunun neden olduğu gecikmeyle yüklenicinin sorumluluğunda olan bir konunun neden olduğu gecikmenin eş zamanlı olması ve bu durumun sözleşmede kararlaştırılmamış olması hali üzerinde durmak gerekmektedir. Bu halde 2017 tarihli Kırmızı Kitap m.8.5’in son fıkrası yüklenicinin süre uzatımı talep etme hakkının Özel Hükümlerde belirtilen kural ve prosedürlere göre değerlendirileceğini belirtmektedir. Bu kapsamda yüklenicinin yalnızca belirli bir olay veya durumun inşaatın tamamlanmasında gecikmeye neden olduğu ölçüde süre uzatımı talep etme hakkı bulunmaktadır⁵⁰.

Diğer yandan, m.8.6 yetkililerden kaynaklanan gecikmeleri düzenlemektedir. 2017 tarihli Kırmızı Kitap m.8.6

“Eğer:

(a) Yüklenici, ülkedeki ilgili kamu kurumları veya özel hizmet kuruluşları tarafından belirlenen prosedürleri özenle takip etmişse;

(b) bu makamlar veya kuruluşlar yüklenicinin işini geciktirmiş veya kesintiye uğratmışsa;
ve

(c) gecikme veya aksama öngörülemez ise,

o zaman bu gecikme veya aksama, [m.]8.5 [Tamamlanma Süresinin Uzatılması] alt paragraf (b) kapsamında bir gecikme nedeni olarak kabul edilir.” şeklindedir.

2017 tarihli Kırmızı Kitap m.8.7 projenin ilerleme hızını ele almaktadır. Bu hüküm

“Eğer, herhangi bir zamanda:

(a) işlerin veya (varsa) bir bölümünün ilgili tamamlanma süresi içinde tamamlanması için fiili ilerlemenin çok yavaş olması; ve/veya

(b) ilerleme [m.]8.3 [Program] kapsamında Programın (veya henüz Program haline gelmemişse ilk programın) gerisinde kalmış (veya gerisine düşecekse),

[m.]8.5 [Tamamlanma Süresinin Uzatılması]’nda listelenen bir nedenin sebebiyet verdikleri dışında mühendis, [m.]8.3 [Program] kapsamında, yükleniciden ilerlemeyi hızlandırmak ve işleri veya (varsa) bir bölümünün ilgili tamamlama süresi içinde bitirmek amacıyla revize edilmiş bir programı kendisine sunmasını isteyebilir.” şeklindedir.

⁴⁹ Godwin, s. 78.

⁵⁰ Godwin, s. 83-84.

Bu kapsamda istisnai bir olay olarak Covid-19'un yarattığı güçlüklerin de inşaat sözleşmeleri bakımından tartışılması gerekmektedir. Gerçekten de dünya genelinde günlük yaşamın tüm yönlerini etkileyen, tedarik zincirlerinde ve işgücü temininde aksaklıklar yaratan Covid-19'un inşaat projeleri üzerinde de olumsuz etkileri olmuştur⁵¹. Bu etkilerin inşaat sözleşmelerinde gecikme ve aksamaya, maliyet aşımına, iş kapsamında veya programında değişikliklere ve daha ciddi durumlarda işin askıya alınmasına veya sözleşmenin feshine yol açtığı altı çizilmektedir⁵². Covid-19'un m.8.5 ve/veya m.8.6 uyarınca süre uzatımı talebine olanak sağlayan bir sebep olarak görülmesi mümkündür⁵³. FIDIC de Nisan 2020'de Covid-19'un FIDIC standart kurallarının uygulandığı bir uluslararası inşaat sözleşmesi üzerindeki etkilerini değerlendirerek taraflara karşılıklı olarak tatmin edici çözümler sunmak ve aralarında doğabilecek anlaşmazlıkları önlemek amacıyla bir kılavuz yayınlamıştır⁵⁴. Bu kılavuzda çeşitli senaryolar eşliğinde tarafların hak ve yükümlülükleri belirlenmiştir. Süre uzatımına ilişkin olarak kılavuzda yer alan hususlardan ilki yerel idari makamların ya da hükümetin inşaat alanında yürütülecek faaliyet ve çalışmalarını yasaklayan herhangi bir düzenleme getirmediği bir senaryoda yüklenicinin tedarik zincirindeki sorunlar nedeniyle mal temin edememesi ya da güvenliklerinden endişe duydukları için personeli inşaat alanına getirmekte zorlanmasıdır. Bu durumda FIDIC yüklenicinin Kırmızı Kitap m.8.5'ten yararlanabileceğini ve bu madde kapsamında personel veya malların (ya da varsa iş sahibi tarafından sağlanan materyallerin) temininde salgından kaynaklanan öngörülemeyen eksiklikler dolayısıyla inşaatı tamamlama süresinin uzatılmasını talep edebileceğini belirtmektedir⁵⁵. Şayet yüklenicinin bir önceki senaryoda yaşadığı güçlükler yerel idari makamların ya da hükümetin aldığı kararlardan kaynaklanıyorsa bu sefer de m.8.6 uyarınca süre uzatımı talebinde bulunmak mümkündür⁵⁶. Bir diğer senaryo ise hükümetin işin yürütümünü engelleyici kararının bulunmadığı ve personel ile mal temininde sıkıntı yaşanmadığı ama önlem olarak iş sahibinin personelinin uzaktan çalışmak suretiyle çoğunlukla inşaat alanında olmadığı ve bu yüzden yüklenicinin gecikme ve ek maliyetle karşı karşıya kaldığı bir senaryodur. Burada FIDIC'in önerisi yüklenicinin m.8.5'ten yararlanıp iş sahibinin ya da personelinin neden olduğu gecikme, engel veya önleme dolayısıyla süre uzatımı talebinde bulunabileceğidir⁵⁷.

Yüklenicinin gecikmeden kaynaklı zararlardan sorumluluğunu ise m.8.8 düzenlemektedir⁵⁸. Taraflar aksini kararlaştırmadıkça inşaatın zamanında tamamlanamaması yüklenicinin gecikme yüzünden iş sahibinin uğradığı zararları karşılama gerektirmektedir⁵⁹.

⁵¹ J.S.Held, "COVID-19: Delay & Cost Claims for FIDIC Red Book Based Contracts" <https://jsheld.com/insights/articles/covid-19-delay-cost-claims-for-fidic-red-book-based-contracts>, (Erişim Tarihi: 24.3.2022).

⁵² Mula, Luigi, "COVID-19 and FIDIC Contracts – Practical Guidance", <https://www.dlapiper.com/en/italy/insights/publications/2020/upagain/covid-19-and-fidic-contracts-practical-guidance/>, (Erişim Tarihi: 24.3.2022).

⁵³ Bkz. J.S.Held; Mula.

⁵⁴ FIDIC Covid-19 Guidance Memorandum to Users of FIDIC Standard Forms of Works Contract, (April 2020), s. 4, <https://fidic.org/sites/default/files/COVID%2019%20Guidance%20Memorandum%20-%20PDF.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.3.2022), ('FIDIC Guidance Memorandum').

⁵⁵ FIDIC Guidance Memorandum, s. 6.

⁵⁶ FIDIC Guidance Memorandum, s. 7.

⁵⁷ FIDIC Guidance Memorandum, s. 10.

⁵⁸ 2017 tarihli Kırmızı Kitap m.8.8'in düzenlenme şeklinin İngiliz sözleşme hukukuyla aynı olduğu yönünde bkz. Jaeger/Hök, s. 238.

⁵⁹ Jaeger/Hök, s. 237.

Bu noktada m.8.8'e göre gecikmeden kaynaklı zarar, sözleşmede belirtilen tamamlanma tarihini geçen her gün için ödenecek olup şayet sözleşmede belirtildiyse belirtilen azami gecikme tazminatı miktarını geçmeyecektir. Azami miktar belirlendiğinde de artık gecikme tazminatı miktarını gecikmeden kaynaklı sorumluluğunun sınırı olarak anlamak gerekir⁶⁰. Ayrıca m.8.8'de tazminat ödemenin yükleniciyi işleri tamamlama yükümlülüğünden ya da yüklenicinin sözleşme kapsamında veya sözleşme ile bağlantılı olarak sahip olabileceği diğer yükümlülük ve sorumluluklardan kurtarmayacağı da açıkça belirtilmiştir.

İş sahibinin işleri askıya almasını düzenleyen m.8.9 uyarınca mühendisin askıya alma tarih ve nedenini belirtmek suretiyle herhangi bir zamanda yükleniciye işlerin bir kısmının veya tamamının ilerlemesini askıya alma talimatı vermesi mümkündür⁶¹. İşlerin askıya alındığı süre boyunca yüklenicinin askıya alınan kısmı veya talimat işlerin tamamına ilişkinse tamamını herhangi bir bozulma, kayıp veya hasara karşı koruma, depolama ve güvence altına alma yükümlülüğü vardır. Şayet askıya alma yüklenicinin sorumluluğunda olan bir sebepten ileri geliyorsa yükleniciye ek ödeme alma imkânı sağlayan 'İş Sahibinin İşleri Askıya Almasının Sonuçları' kenar başlığını taşıyan m.8.10, 'İş Sahibinin Askıya Aldıktan Sonra Tesis ve Malzemeler İçin Yapacağı Ödeme' kenar başlığını taşıyan m.8.11 ile 'Uzun Süreli Askıya Alma' kenar başlığını taşıyan m.8.12 hükümleri uygulanmaz. İşin kaldığı yerden devam etmesini düzenleyen m.8.13 ise askıya alınan işin devamı bakımından mühendisten bir bildirim aldıktan sonra yüklenicinin mümkün olan en kısa sürede yapıma başlayacağını hüküm altına almaktadır. Görüldüğü üzere süre, inşaat sözleşmelerinde işin tamamlanma vadesini belirleme bakımından önemli olmakta ve söz konusu süreye uymama halinde tazminat ödeme ve sair yükümlükler gündeme gelmektedir.

III. FIDIC Kapsamında İnşaat Sözleşmelerinde Süre Uzatımının Tabi Olduğu Prosedür

Neredeyse tüm inşaat sözleşmelerinde belirli olayların meydana gelmesi durumunda sözleşmede yer alan teslim süresini uzatarak, yükleniciye işleri tamamlaması için ek süre veren bir sözleşme maddesine rastlanmaktadır. Süre uzatımına mahal verebilecek olaylar genellikle yükleniciye ek ödeme talep etme hakkı da tanımaktadır⁶². FIDIC de uluslararası yeknesaklığı sağlamak amacıyla süre uzatımı taleplerine ilişkin prosedürü ayrıntılı bir şekilde düzenlenmektedir⁶³. Bu kapsamda iş sahibinin ve yüklenicinin talepleri 2017 tarihli Kırmızı Kitap m.20.1'de ek ödeme, süre uzatımı, sözleşme bedelinde indirim ve taraflardan herhangi birinin diğerine karşı sahip olduğu başkaca hak ve talepler olarak sayılmaktadır. Ek ödeme ve/veya süre uzatımı taleplerini düzenleyen m.20.2 alt fıkralar halinde taraflardan birinin ek ödeme (veya talepte bulunan iş sahibi ise sözleşme bedelinde indirim), yüklenicinin süre uzatımı veya iş

⁶⁰ Jaeger/Hök, s. 240.

⁶¹ 1999 tarihli Kırmızı Kitapta iş sahibi veya mühendise işlerin neden askıya alındığını açıklama talimatı verilmediği yönünde bkz. Bilgetekin, s. 245.

⁶² Giles, Paul/Gibson, Steve. "Raising the Bar - Time Bars and Their Enforceability in English Law EPC Contracts" <https://www.eversheds-sutherland.com/documents/services/construction/time-bars-in-english-law.pdf>, s. 1 (Erişim Tarihi: 23.2.2022).

⁶³ Tüzemen Atik, s. 67.

sahibinin işi teslim aldıktan sonraki kusur bildirim süresinin uzatılması hakkına sahip olması halinde işletilecek prosedürü açıklamaktadır.

Öncelikle m.20.2.1 iş sahibi ve yüklenicinin sahip olduğu talep haklarına ilişkin bildirim süresini ele almaktadır. Buna göre, talepte bulunan taraf ek maliyete, hasara, gecikmeye veya uzatıma neden olan olay veya durumdan haberdar olduğu ya da olması gerektiği andan itibaren mümkün olan en kısa sürede ve en geç 28 gün içinde olay veya durumu açıklayan bir taleple mühendise bildirimde bulunmalıdır. Böylece FIDIC kurallarının kabul edildiği bir inşaat projesinde bedel ve/veya süreyi etkileyen olaydan haberdar olduğu tarihten itibaren ilgili tarafın en geç 28 gün içinde talebini karşı tarafa iletmesi gerektiği açıkça hükme bağlanmıştır. Aynı hüküm uyarınca aksi takdirde yüklenicinin herhangi bir ek ödemeye ve/veya süre uzatımına ya da iş sahibinin sözleşme bedelinde indirim veya kusur bildirim süresinde uzatıma hak kazanması mümkün olmayacaktır. Bu yolla beklenmedik olaylar meydana geldiğinde bunlarla başa çıkmak, maliyet ile program kesinliği ve şeffaflığı sağlamak istenmektedir⁶⁴.

Gerçekten de ek ödeme ve/veya süre uzatımına ilişkin maddelerin inşaat sözleşmelerinde kullanılmasının temel amacı ifası kararlaştırılan işin yönetiminin iyileştirilmesi olarak ifade edilmektedir. FIDIC kurallarında herhangi bir talebe yol açabilecek olayı bildirmesi için yükleniciye kesin bir zaman aralığı verilerek iş sahibinin söz konusu talep bakımından erken bir aşamada uyarılması sağlanmaktadır. Böylece iş sahibine talebi değerlendirmesi ve gecikmeyi azaltmak amacıyla yükleniciyle birlikte çalışmak üzere adım atması için olanak tanınmaktadır. Ayrıca sözleşmede yer alan bu madde sayesinde proje esnasında yüklenicinin iş sahibinden olan alacaklarının birikmesi de önlenmektedir⁶⁵.

Hukukumuzda FIDIC kurallarının benimsendiği bir inşaat sözleşmesinde süre uzatımına ilişkin usul bir Yargıtay kararında da ele alınmıştır. Karara konu olayda taraflar 588 konutun inşası için bir inşaat sözleşmesi akdetmişler ve bu sözleşmede süre uzatımı verilmesi gereken hallerle buna yönelik talebin nasıl yapılacağını düzenlemişlerdir. İlgili hükmün ikinci fıkrasında süre uzatımı talebi için yüklenicinin 28 gün içerisinde durumu belge ve kanıtları da ekleyerek mühendise bildirmesi, bildirim bir kopyasını da iş sahiplerine göndermesi öngörülmüştür. Ancak olayda süre uzatımı talebi, sözleşmede yer alan bu usul izlenerek yapılmamıştır. Bunun üzerine önüne gelen olayda Yargıtay

“(FIDIC) inşaat sözleşmelerinde süre uzatımı talepleri, uluslararası yeknesaklığı sağlamak amacıyla sıkı kurallara bağlanmıştır. Süre uzatımının da muhtemel haksızlıkların önlenmesi bakımından taleplerin zamanında yapılması ve delillendirilmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle davacının süresinde sözleşmeye uygun talepte bulunmaması ve belgelendirilmemesi nedeniyle süre uzatımı taleplerinin mühendis firmaca reddedilmesinde sözleşmeye aykırı bir tutum ve davranış yoktur...” değerlendirmesini yapmıştır⁶⁶.

⁶⁴ Giles/Gibson, s. 2.

⁶⁵ Giles/Gibson, s. 2; Woodward-Smith, Mark. “Time Bar Clauses” [https://www.systech-int.com/insights/thoughts/time-bar-clauses#:~:text=A%20time%20bar%20clause%20\(or,of%20time%20or%20additional%20payment](https://www.systech-int.com/insights/thoughts/time-bar-clauses#:~:text=A%20time%20bar%20clause%20(or,of%20time%20or%20additional%20payment) (Erişim Tarihi: 23.2.2022).

⁶⁶ Yargıtay 15. Hukuk Dairesi Esas Numarası: 2000/4429 Karar Numarası: 2001/1032 Karar Tarihi: 26.02.2001 (Legalbank).

2017 tarihli Kırmızı Kitap m.20.2.2 mühendisin söz konusu talep karşısındaki ilk cevabını düzenlemektedir. Buna göre mühendis, talepte bulunan tarafın m.20.2.1 uyarınca 28 gün içinde talebini bildirmedigiğine kanaat getirirse bildirim kendisine ulaştıktan sonraki 14 gün içinde, talepte bulunan tarafa nedenleriyle birlikte bu kanaatini iletmelidir. Şayet mühendis işbu 14 günlük süre içerisinde böyle bir bildirimde bulunmazsa, talep bildirimini geçerli hale gelir. 14 gün içinde böyle bir bildirim kendisine iletilen yüklenici geç bildirim yapmadığını düşünüyorsa bunun nedenlerini açıklayan tam ayrıntılı talebini mühendise gönderir. Aynı şekilde, talep bildirimini geç sunulmasını haklı kılan koşullar olduğunda da talepte bulunan taraf, bu fıkra kapsamında mühendisten bir bildirim alırsa m.20.2 kapsamında tam ayrıntılı talebini ve/veya geç gönderiminin haklı sebeplerini açıklayan bir başka bildirim daha yapar.

Bildirime ek olarak talepte bulunan tarafa kayıt alma yükümlülüğü de getirilmektedir. ‘Eş Zamanlı Kayıtlar’ başlıklı m. 20.2.3, talep gönderimine sebebiyet veren olay veya durumla aynı anda veya hemen sonrasında hazırlanan veya oluşturulan kayıtların eş zamanlı kayıt anlamına geldiğini ve talepte bulunan tarafın talebini kanıtlamak amacıyla gerekli olabilecek tüm kayıtları tutabileceğini belirtmektedir. Bu madde uyarınca mühendis, iş sahibinin sorumlu olup olmamasından bağımsız olarak yüklenicinin tuttuğu kayıtları inceleyebilir ve/veya yükleniciye ek kayıtlar alma talimatı verebilir. Yüklenici de mühendisin tüm bu kayıtları çalışma saatleri içinde (veya yüklenici tarafından kararlaştırılan diğer zamanlarda) incelemesine izin vermekle ve talimat verildiği takdirde mühendise ilgili kayıtların bir kopyasını sunmakla mükelleftir.

Yukarıda m.20.2’de sözü geçen tam ayrıntılı talep ise m. 20.2.4’te düzenlenmektedir. Bu maddede öncelikle tam ayrıntılı talebin (a) talebe yol açan olay veya durumun detaylı bir açıklamasını, (b) talebin sözleşmesel ve/veya diğer yasal dayanağını, (c) iddiada bulunan tarafın dayandığı eş zamanlı kayıtları ve (d) talep edilen ek ödeme tutarını (veya talep eden tarafın iş sahibi olması durumunda sözleşme bedelinde istenen indirim tutarını) ve/veya süre uzatımı talebinin ayrıntılarını içermesi gerektiği ifade edilmektedir. Aynı madde tam ayrıntılı talebin talepte bulunan tarafın iddiasına yol açan olay ya da durumdan haberdar olduğu veya haberdar olması gerektiği tarihten itibaren 84 gün içinde veya talepte bulunan tarafın önerdiği ve mühendisin kabul ettiği başka bir süre varsa o süre içinde talepte bulunan tarafından mühendise iletilmesi gerektiğini belirtmektedir. Talepte bulunan tarafın söz konusu süreler içinde bunu ibraz etmemesi halinde talep bildirim süresinin sona ermiş sayılacağı ve gönderilecek olursa artık bildirim geçerli bir bildirim olarak kabul edilmeyeceği de maddede düzenlenmektedir.

Talep üzerinde mutabık kalmayı veya talebin tayinini düzenleyen Kırmızı Kitap m.20.2.5 uyarınca tam ayrıntılı talebi alan mühendis ek ödeme veya ücrette indirim ile süre uzatımı taleplerini değerlendirir. Aynı madde uyarınca geç bildirim yapma hakkına ilişkin talep bakımından da mühendis geç bildirim kabulü halinde diğer tarafın zarar görüp görmeyeceğini, zarar göreceyse bunun miktarını, bildirim yapan tarafın talebe sebep olan olay veya durum hakkında önceden bilgi sahibi olduğuna dair kanıtları ve sunulan destekleyici belgeleri, bildirim yapan tarafın talebinin sözleşmesel ve/veya diğer yasal dayanağı hakkında önceden bilgi sahibi olduğuna dair kanıtları ve destekleyici belgeleri inceler. Söz konusu incelemelerin ardından taraflar uzatımı talep edilen süre üzerinde bir anlaşma sağlarlar.

Kırmızı Kitap m.20.2.6 ortaya çıkan olay ve durumların devam eden etkisine ilişkin talepleri düzenlemektedir. Talep bildirimini aldıktan sonra ve m.20.2.5'e göre talep kabul edilene veya bedel ya da süre belirlenene kadar mühendis, sözleşmenin ilgili hükmü uyarınca istenilen ve makul olarak kanıtlanan tutarları talepte bulunan tarafa ödemekle mükelleftir. Bu madde kapsamında talepte bulunan taraf talep usulüyle ilgili olarak bu veya herhangi başka bir maddeye aykırı davranmışsa, ek ödeme ve/veya işin tamamlanmasında süre uzatımı veya talep eden iş sahibi ise kusur bildirimine ilişkin süre uzatımı talepleri aykırılığın mühendisin talebi uygun şekilde soruşturmasını engellediği ölçü dikkate alınarak değerlendirilir.

Sonuç itibarıyla belirtilen talep prosedürüne riayet etmek, gerekli zamanda, gerekli belgeleri sunarak talepte bulunmak FIDIC kurallarının kabul edildiği bir inşaat sözleşmesinde haksızlığa uğramamak adına önemlidir⁶⁷. Zira FIDIC uyarınca sürenin uzatılması inşaatın tamamlanma süresini yeni oluşan koşullara göre yeniden belirleme ve dolayısıyla yüklenicinin iş sahibine gecikme tazminatı ödemekle yükümlü olduğu tarihi erteleme anlamına da gelmektedir⁶⁸.

IV. Türk Borçlar Kanunu'nda Süre Uzatımı

Hukumumuzda eser sözleşmelerinin bir türü olarak kabul edilen ve kanunda özel olarak düzenlenmeyen inşaat sözleşmelerine Türk Borçlar Kanunu (TBK) m.470-486 hükümleri uygulanmaktadır⁶⁹. Bu kapsamda bir tanıma yer veren TBK m.470 “*Eser sözleşmesi, yüklenicinin bir eser meydana getirmeyi, iş sahibinin de bunun karşılığında bir bedel ödemeyi üstlendiği sözleşmedir.*” şeklindedir. Her ne kadar TBK m.470’te belirtilmemişse de işin mahiyeti ve TBK m.473/1, 474/1, 479/1, 483/1 gereği taraflar arasında akdedilen inşaat sözleşmesi uyarınca inşaatı tamamlayan yüklenicinin bunu iş sahibine teslim etmesi de gerekmektedir⁷⁰. Teslim yoluyla yüklenici ifa amacıyla eser üzerindeki tasarruf yetkisini iş sahibine geçirmektedir⁷¹. İşte bu noktada TBK uyarınca yüklenicinin inşaatı teslim vadesinin nasıl belirleneceği ile süre uzatımına nasıl hak kazanabileceğinin incelenmesi gerekmektedir.

‘Sözleşme özgürlüğü’ kenar başlığı taşıyan TBK m.26 “*Taraflar, bir sözleşmenin içeriğini kanunda öngörülen sınırlar içinde özgürce belirleyebilirler.*” şeklindedir. Buna göre taraflar sözleşme özgürlüğü ilkesi çerçevesinde akdettikleri inşaat sözleşmesinde serbestçe inşaatın ne

⁶⁷ Tüzemen Atik, s. 67.

⁶⁸ Jaeger/Hök, s. 244.

⁶⁹ Gönen, Doruk. *İnşaat Sözleşmesinde Bedel*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 18; Tekelioğlu, Numan. “İnşaat Sözleşmelerinde Cezai Şart ve Götürü Tazminat” *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, C. 2, S. 2, 2017, s. 161; Arslan, Nurcan. “İnşaat Sözleşmesinde Bedel Ödeme Borcunun İfa Zamanı” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 156, 2021, s. 272.

⁷⁰ Tandoğan, Haluk. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri Cilt: II İstisna (Eser) ve Vekâlet Sözleşmeleri Vekâletsiz İş Görme Kefalet ve Garanti Sözleşmeleri*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010, s. 124; Aral, Fahrettin. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 357; Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 629; Gümüş, Mustafa Alper. *6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt II (Eser, Vekâlet, Sımsarlık, Vekâletsiz İş Görme, Havale, Saklama, Kefalet ve Garanti)*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2012, s. 27; Tekelioğlu, s. 163. Aynı yönde bkz. Büyükkay, Yusuf. *Eser Sözleşmesi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 68; Ayan, Serkan. *İnşaat Sözleşmesinde Yüklenicinin Temerrüdü*, Seçkin, Ankara, 2008, s. 26.

⁷¹ Tandoğan, s. 125; Büyükkay, s. 68; Aral, s. 357; Tekelioğlu, s. 163. Teslimin “*tamamlanmış bir eserin yüklenici tarafından eser sözleşmesinden doğan asli edim yükümünün ifasına yönelik olarak iş sahibinin hâkimiyet alanına sokulmas[ı] veya münhasıran iş sahibinin hâkimiyet alanına terk[i]*” anlamına geldiğine ilişkin bkz. Gümüş, s. 27-28.

zaman teslim edileceğini kararlaştırabilir⁷². Bu belirli bir tarih olabileceği gibi inşaatın başlangıç tarihinden belli bir süre sonrası da olabilir⁷³. Örneğin, uygulamada sıklıkla sözleşmeye başlangıç tarihinden 24 ay ya da 36 ay sonra inşaatın teslim edileceğine ilişkin ifadeler yazıldığı görülmektedir⁷⁴. Sözleşmede bu türlü bir belirleme yapılmış, ama süresinde yüklenici tarafından inşaat tamamlanarak iş sahibine teslim edilmemişse borçlunun temerrüdü söz konusu olur ve TBK m.177/II uygulanır. TBK m.177/II

“Borcun ifa edileceği gün, birlikte belirlenmiş veya sözleşmede saklı tutulan bir hakka dayanarak taraflardan biri usulüne uygun bir bildirimde bulunmak suretiyle belirlemişse, bu günün geçmesiyle; haksız fiilde fiilin işlendiği, sebepsiz zenginleşmede ise zenginleşmenin gerçekleştiği tarihte borçlu temerrüde düşmüş olur. Ancak sebepsiz zenginleşenin iyiniyetli olduğu hâllerde temerrüt için bildirim şarttır.” şeklindedir.

Şayet inşaat sözleşmesinde yüklenicinin teslim vadesine ilişkin bir madde öngörülmemişse inşaat sözleşmeleri bakımından kanunda özel bir düzenleme olmadığından genel hükümler çerçevesinde belirleme yapılır⁷⁵. ‘Süreye bağlanmamış borç’ kenar başlığını taşıyan TBK m.90 *“İfa zamanı taraflarca kararlaştırılmadıkça veya hukuki ilişkinin özelliğinden anlaşılmadıkça her borç, doğumu anında muaccel olur.”* şeklindedir. Dolayısıyla, inşaat tamamlanınca teslim borcu muaccel hale gelir⁷⁶ ve inşaatın tamamlanmasına ilişkin süre makul, dürüst ve orta zekâda bir yüklenicinin bu eseri tamamlayabileceği süreye göre hesaplanır⁷⁷. Yargıtay kooperatif inşaatıyla ilgili bir kararında sözleşmede sürenin belirtilmemesinin yükleniciye eseri belirsiz sürede teslim hakkı vermeyeceğini, *“...işin olağan seyrine göre yürüyüp yürümediğini saptamak için o ana kadar yapılan iş ve işlemlere ve eserin hacmine bakmak...”* gerektiğini ifade etmiştir⁷⁸. Bir başka kararında sözleşmede teslim tarihinin kararlaştırılmadığı bir inşaat sözleşmesiyle ilgili de aynı esası tekrar eden Yargıtay işin niteliği itibarıyla basiretli bir yüklenicinin objektif olarak ihtiyaç duyacağı zamanın teslim tarihi olarak dikkate alınacağını belirtmiştir⁷⁹.

Süre uzatımına ise TBK’nın eser sözleşmesini düzenleyen hükümlerinde yer verilmemiştir. Şayet taraflarca sözleşmede hangi hallerin yükleniciye süre uzatımı talep etme hakkı vereceği

⁷² Büyükay, s. 72; Arslan, s. 279.

⁷³ Tandoğan, s. 128; Büyükay, s. 72; Aral, s. 358; Ayan, s. 95; Tekelioğlu, s. 163-164; Arslan, s. 279.

⁷⁴ Tekelioğlu, s. 164.

⁷⁵ Arslan, s. 279.

⁷⁶ Gümüş, s. 34; Tekelioğlu, s. 164.

⁷⁷ Eren, s. 631; Tekelioğlu, s. 164.

⁷⁸ Yargıtay 15. Hukuk Dairesi Esas Numarası: 2003/767 Karar Numarası: 2003/3319 Karar Tarihi: 18.06.2003 (Legalbank).

⁷⁹ *“Sözleşmede teslim tarihinin kararlaştırılmaması yükleniciye eseri belirsiz bir sürede teslim hakkı tanımaz. Bu gibi durumlarda sürenin işin hacmine, emsal işlerdeki teslim süresine göre bilirkişi tarafından saptanması gerekir. Sözleşmeden teslim tarihinin kararlaştırılmamış olması halinde iş sahibinin işin mahiyetine nazaran basiretli bir yüklenici o işi üstlense idi, eseri meydana getirmek için objektif olarak ne kadar zamana ihtiyaç duyarsa bu süreyi beklemesi, eserin teslimini bu tarihin gelmesi ile istemesi gerekir.*

Somut olayda, mahkemece yapılacak inceleme ve araştırma sonucu inşaata ruhsat alınarak başlandığı ve ruhsata aykırılık bulunmadığı saptanır ise, işin olağan seyrine göre yürüyüp yürümediğini belirlemek için o ana kadar yapılan iş ve işlemlere ve eserin hacmine bakılması, işin teslimi için beklenmesi gereken objektif sürenin işin hacmine, mahiyetine, emsal işlerdeki teslim süresine göre mahallinde yapılacak keşif sonucu bilirkişilerden alınacak raporla belirlenmesi gerekir. İşin mahiyetine göre teslim için beklenmesi gereken objektif süre dolmuş olmasına rağmen yüklenici eseri meydana çıkarmamış ya da bu sürede imal edilip tamamlamamışsa yüklenicinin temerrüdünün gerçekleştiği kabul edilmelidir.” Yargıtay 15. Hukuk Dairesi Esas Numarası: 2007/4786 Karar Numarası: 2008/3962 Karar Tarihi: 13.06.2008 (Lexpera). Aynı görüşte bkz. Gümüş, s. 33; Ayan, s. 101.

düzenlenmişse süre uzatımı bakımından sözleşmedeki hükümler uygulanır⁸⁰. Sözleşmede böyle bir düzenleme bulunmuyorsa da süre uzatımının doktrinde haklı sebep varsa ya da genel hükümler olan TBK m.97, 98, 106 ve 112 çerçevesinde veya haklı sebep kavramı içinde değerlendirilebilecek TBK m.473/I'e göre ya da sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasına ilişkin TBK m.480/II kapsamında talep edilebileceği savunulmaktadır⁸¹.

Öncelikle haklı sebep varsa süre uzatımının mümkün olduğunu savunan görüşe göre iş sahibinden kaynaklanan bir sebep ya da mücbir sebep veya olağanüstü bir durum yüzünden dürüstlük kuralı gereği yükleniciye ek süre verilmesi gerekebilir⁸². Sözleşmede süre uzatımına ilişkin bir hüküm olmadığı bir olayda süre uzatımını haklı sebep ve TMK m.2 uyarınca mümkün gören bir kararında Yargıtay

“... sözleşmede eserin teslim süresi kararlaştırılmamış, teslim süresini belirleme yetkisi davalıya tanınmıştır. Ancak; davalı, bu yetkisini kullanırken, objektif iyiniyet kurallarına uygun davranmalı ve haklı nedenlere dayalı gecikmeler hariç, eserin niteliğinin ve büyüklüğünün gerektirdiği imalât süresi içinde eseri tamamlamalıdır. Bir hakkın kullanılmasının açıkça adaletsizlik oluşturduğu ve gerçek hakkın tanınması ve bireyin korunması için tüm hukuki yolların kapalı bulunduğu zorunluluk hallerinde, Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesi uygulama alanı bulur ve hâkime olağanüstü bir imkân sağlar; haksızlığı düzeltici, yasa ve sözleşmedeki kuralları tamamlayıcı işlevini yerine getirir...” ifadelerini kullanmıştır⁸³.

Diğer görüş ise TBK'da bu yönde bir düzenleme olmadığı için haklı sebebin süre uzatımına mahal vermediğini, genel hükümler olan TBK m.97, 98, 106 ve 112 çerçevesinde süre uzatımının mümkün olup olmadığının tartışılması gerektiğini savunmaktadır⁸⁴. Bir başka görüş olan süre uzatımının haklı sebep olarak görülebilecek TBK m.473/I⁸⁵ bakımından değerlendirilmesiyle ilgili ise öncelikle maddenin lafzına bakmak gerekmektedir. ‘İşe başlama ve yürütme’ kenar başlığı taşıyan TBK m. 473/I

“Yüklenicinin işe zamanında başlamaması veya sözleşme hükümlerine aykırı olarak işi geciktirmesi ya da iş sahibine yüklenemeyecek bir sebeple ortaya çıkan gecikme yüzünden bütün tahminlere göre yüklenicinin işi kararlaştırılan zamanda bitiremeyeceği açıkça anlaşılırsa, iş sahibi teslim için belirlenen günü beklemek zorunda olmaksızın sözleşmeden dönebilir.” şeklindedir.

Görüldüğü gibi TBK m. 473/I'den hareketle iş sahibinden kaynaklı sebepler⁸⁶ yüzünden inşaatı teslimde gecikmeye düşen yüklenicinin süre uzatımı talep etmeye hak kazanacağı⁸⁷ ve hatta

⁸⁰ Bilgetekin, s. 50. Aynı görüşte, Kurt, s. 160.

⁸¹ Bilgetekin, s. 52-55. Bu kapsamda sözleşme boşluğuna ilişkin de bir görüş olduğu yönünde bkz. Bilgetekin, s. 55.

⁸² Büyükay, s. 72. Benzer yönde bkz. Aral, s. 359.

⁸³ Yargıtay 15. Hukuk Dairesi Esas Numarası: 2012/6362 Karar Numarası: 2013/4316 Karar Tarihi: 03.07.2013 (Legalbank).

⁸⁴ Bkz. Bilgetekin, s. 54 ve orada atıf yapılan yazar.

⁸⁵ Kurt, s. 167.

⁸⁶ Bunlara örnek olarak “... planların hazırlanmaması, gerekli talimatın vaktinde verilmemesi, projede değişiklik yapılması, müteahhide belli zamanlarda yapılması gerekli ödemelerin geciktirilmesi, malzemenin geç verilmesi, hazırlayıcı çalışmaların yapılmaması, müteahhidin kendisine düşen arsanın ifrazını yaptırma, proje hazırlanması ve yapı başlangıcı ile ilgili işlemleri yapma yükümlülüklerini yerine getirmesine rağmen iş sahibinin yüklediği arsa payını devir yükümlülüğünü yerine getirmemesi...” verilmektedir, Tandoğan, s. 115-116.

⁸⁷ Tandoğan, s. 117; Ayan, s. 109.

süre uzatımının tarafların varsayılan iradesinden kendiliğinden mümkün olabileceği ileri sürülmektedir⁸⁸. Bu hüküm 2017 tarihli Kırmızı Kitapta yer alan düzenlemelerle paralellik göstermektedir.

Diğer yandan, TBK m.480/II'nin eser sözleşmeleri için özel bir düzenleme içerdiği ve bu kapsamda süre uzatımı imkânının tanınabileceği belirtilmektedir⁸⁹. 'Götürü bedel' kenar başlığı taşıyan TBK m.480/II

“Ancak, başlangıçta öngörülemeyen veya öngörülebilip de taraflarca göz önünde tutulmayan durumlar, taraflarca belirlenen götürü bedel ile eserin yapılmasına engel olur veya son derece güçleştirirse yüklenici, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı veya karşı taraftan beklenemediği takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Dürüstlük kurallarının gerektirdiği durumlarda yüklenici, ancak fesih hakkını kullanabilir.” şeklindedir.

Dolayısıyla, TBK m.480/II'de düzenlenen sözleşme kurulurken öngörülemeyen ve öngörülebildiği halde taraflarca dikkate alınmayan, sözleşme kurulurken mevcut olan ya da sözleşme kurulduktan sonra ortaya çıkan olağanüstü olayların eserin tamamlanmasına engel olması veya bunu güçleştirmesi gerekmektedir⁹⁰. Belirli bir sürekliliğe sahip olması gereken⁹¹ bu olaylara örnek olarak deprem, su baskını,⁹² çok soğuk bir kış yaşanması, hammadde fiyatlarındaki yükseliş, üzerinde inşaat yapılacak araziyle ilgili durumlar,⁹³ askeri darbe, ekonomik bir kriz olması,⁹⁴ savaş, olağanüstü hal ilan edilmesi, yıldırım düşmesi, fırtına çıkması, genel grev yapılması ve piyasada bulunan iş gücü kıtlığı⁹⁵ verilmektedir. Bu da 2017 tarihli Kırmızı Kitapta yer alan hükümlerle paralellik göstermektedir. Doktrinde Gümüş öngörülemeyen bu olaylar yüzünden tamamlanma tarihinde gecikme yaşanma tehlikesi ortaya çıkar ve yüklenici TBK m.472/III'e⁹⁶ göre iş sahibine bunu gecikmeksizin bildirirse bu olaylar nedeniyle yaşanan gecikme süresinin olağan tamamlanma süresinin üzerine ekleneceği kanaatindedir⁹⁷. Kurt'a göre ise yüklenici eserin tamamlanmasında gecikmeye sebebiyet veren öngörülemeyen ve kaçınılamayan olağanüstü olay yüzünden işi yavaşlatmak veya durdurmak ile aşırı biçimde artan maliyetlerle işi fevkalade hızlandırarak bitirmek arasında kalıyorsa eser sözleşmesinin değişen şartlara uyarlanması yoluyla sözleşme süresinin uzatılması mümkündür⁹⁸. Benzer şekilde Kurt, bu sonuca TMK m.2'de ifadesini bulan dürüstlük kuralı sayesinde de ulaşabileceğinin ama eser

⁸⁸ Tandoğan, s. 117; Kurt, s. 167.

⁸⁹ Kurt, s. 190.

⁹⁰ Kurt, s. 192-193. Aynı yönde bkz. Eren, s. 671.

⁹¹ Erman, s. 74; Gönen, s. 76.

⁹² Eren, s. 670; Erman, Hasan. *İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller (BK. 365/2)*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1979, s. 71; Gümüş, s. 33.

⁹³ Erman, s. 73.

⁹⁴ Gönen, s. 71.

⁹⁵ Kurt, s. 193.

⁹⁶ TBK m.472/III *“Eser meydana getirilirken, iş sahibinin sağladığı malzemenin veya eserin yapılması için gösterdiği yerin ayıplı olduğu anlaşılır veya eserin gereği gibi ya da zamanında meydana getirilmesini tehlikeye düşürecek başka bir durum ortaya çıkarsa, yüklenici bu durumu hemen iş sahibine bildirmek zorundadır; bildirmezse bundan doğacak sonuçlardan sorumlu olur.”* şeklindedir.

⁹⁷ Gümüş, s. 33-34.

⁹⁸ Kurt, s. 194. İnşaatın imkânsızlaşmadığı ama çok güçleştiği hallerde TBK m.480/II'nin uygulanacağı yönünde bkz. Erman, s. 82.

sözleşmeleriyle ilgili TBK'da özel hüküm olduğundan süre uzatımının kanuni dayanağının TBK m.480/II olması gerektiğinin de altını çizmektedir⁹⁹. Ayrıca Kurt yerinde olarak hem iş sahibine veya onun personeline atfedilebilecek sebepler hem de öngörülemez olaylar yüzünden gecikme söz konusu olursa yüklenicinin TBK m.472/III'de bahsi geçen bildirim iş sahibine yollaması gerektiğinin de altını çizmektedir¹⁰⁰.

Kanaatimizce inşaat sözleşmeleri eser sözleşmesi kapsamında değerlendirildiğinden TBK'da eser sözleşmesi özelinde düzenlenen TBK m.473/I ile TBK m.480/II'nin inşaat sözleşmelerindeki süre uzatımı talepleri bakımından uygulanması uygundur. Bu sayede inşaat sözleşmelerinde süre uzatımı daha hakkaniyetli sonuçlar doğuracak biçimde ele alınmış olur. Süre uzatımına hakkı olduğunu düşünen yüklenicinin TBK m.472/III'de düzenlenen şekilde iş sahibine bildirimde bulunması ve süre uzatımı talebinin gerekçesi olarak da TBK m.473/I veya TBK m.480/II'yi göstermesi yerinde olur.

SONUÇ

Başlanılan her projede belirli riskler bulunmaktaysa da çok fazla işin ve iş ortağının bulunduğu inşaat projelerinde öngörülmesi mümkün olmayan olay ve durumların gerçekleşme olasılığı daha yüksektir. Özellikle de bir inşaat projesinin tamamlanma süresinin uzunluğu dikkate alındığında süreç boyunca tarafların karşılaşabileceği çok çeşitli riskler ve komplikasyonlar olmaktadır. Bu hususu göz önünde bulunduran taraflar bir inşaat sözleşmesi akdederken işin tamamlanma süresini tayin ettikten sonra süre uzatımı ve/veya ek ödeme taleplerinin hangi koşullar altında istenebileceğini ve inşaatın süresinde tamamlanamaması halinde gecikmeden kaynaklı zarardan sorumluluğun kapsamını kararlaştırmaktadırlar. Bu noktada uluslararası arenada kabul gören ve inşaat sözleşmelerinde sıkça yer alan FIDIC kuralları da projelerin daha başarılı şekilde bitirilmesine yönelik ilke, kural ve prosedürler içermektedir. Bu çalışmanın konusu FIDIC'in uzun yıllardır biriktirdiği deneyimlerini yeni tarihli baskısına aktardığı, süre kavramına, işin başlama ve bitiş zamanlarına, süre uzatımı ile ek ödeme taleplerine ilişkin ayrıntılı hükümlere yer veren 2017 tarihli Kırmızı Kitaptır.

2017 tarihli Kırmızı Kitap inşaat sözleşmesine konu işin ne zaman başlayacağını belirli süreler öngörerek düzenlemekte ve yüklenicinin makul olan en kısa sürede faaliyete girerek hızla ve gecikmeden yapıma devam edeceğini belirtmektedir. Sözleşmede belirtilen tüm işleri süresi içinde tamamlamakla mükellef tutulan yüklenici aksi halde gecikme dolayısıyla iş sahibinin uğradığı zararı karşılamak durumunda kalmaktadır. İnşaatın tamamlanma süresinin önemine binaen yükleniciden hem işe başlarken işin işleyişini planlayıp bir başlangıç programı hazırlaması hem de yapım esnasında fiili durumu yansıtması için programı güncellemesi beklenmekte, böylece başlangıçtaki programın fiili ilerlemeyi yansıtmadığına ilişkin bir kontrol mekanizması oluşturulmaktadır. Aynı minvalde, tarafların ve mühendisin bilinen veya gerçekleşmesi muhtemel olan olay veya durumları önceden bildirme yükümlülüğü bulunmakta ve bu yolla inşaat sırasında ortaya çıkıp uyuşmazlığa sebebiyet verebilecek muhtemel olumsuz olay ve durumların olabildiğince erken bir vakitte engellenmesi amaçlanmaktadır.

⁹⁹ Kurt, s. 196. TBK m.480/II'nin uygulanması için tarafların kusurunun bulunmaması gerektiği yönünde bkz. Erman, s. 85-86.

¹⁰⁰ Kurt, s. 197.

Hangi durumlarda ve ne ölçüde süre uzatımı istenebileceği de 2017 tarihli Kırmızı Kitapta etraflıca ele alınmaktadır. Buna göre, tamamlanacak işte bir değişikliğe gidilmişse, FIDIC'in farklı bir maddesinde olup da süre uzatımına hak kazandıran bir sebep ortaya çıkmışsa, istisnai olarak addedilebilecek olumsuz iklim koşulları oluşmuşsa, salgın veya idari otoriteler yüzünden personel ya da mal temininde veya varsa iş sahibi tarafından sağlanan malzemelerde öngörülemeyen bir kıtlık yaşanmışsa veya iş sahibinin, iş sahibinin personelinin veya diğer yüklenicilerin neden olduğu ya da bunlardan kaynaklanan herhangi bir gecikme ya da engelle karşılaşılmışsa yüklenicinin süre uzatımı ve/veya ek ödeme talep hakkı bulunmaktadır. Söz konusu talep haklarına işlerlik kazandırmak için takip edilmesi gerekli prosedür de 2017 tarihli Kırmızı Kitapta detaylı şekilde hükme bağlanmaktadır. Gerçekten de talepte bulunan tarafın ek maliyete, hasara, gecikmeye veya uzatıma neden olan olay veya durumdan haberdar olduğu ya da olması gerektiği tarihten itibaren mümkün olan en kısa sürede ve en geç 28 gün içinde olay veya durumu açıklayan bir bildirimini mühendise yapması gerekmektedir. Aksi bir durumda yüklenici, herhangi bir ek ödeme ve/veya süre uzatım talebine hak kazanamayacaktır. Böylece FIDIC kurallarının kabul edildiği bir inşaat sözleşmesinde beklenilmeyen olaylar meydana geldiğinde bunlarla başa etmek, maliyet ile işleyiş programında kesinlik ve şeffaflık sağlamak daha kolay olmaktadır. Süre uzatım talebi kabul edilen yüklenici, hem edimini ifa edeceği – inşaatı tamamlamayacağı – vadeyi hem de iş sahibine gecikme tazminatı ödemekle yükümlü olacağı tarihi erteleme imkânına kavuşmaktadır. Dolayısıyla, FIDIC kurallarının benimsendiği bir inşaat sözleşmesinde taleplerinde haklılığını kanıtlamak isteyen yüklenicinin belirtilen talep prosedürüne uygun davranıp gerekli zamanda, gerekli belgeleri sunarak talepte bulunması gerekmektedir.

Hukukumuzda ise eser sözleşmesinin bir türü olarak değerlendirilen inşaat sözleşmelerinde söz konusu olan süre uzatımı taleplerine TBK'nın eser sözleşmesine ilişkin hükümleri uygulanmaktadır. Bu kapsamda inşaat sözleşmelerindeki süre uzatımı talepleri bakımından TBK'da eser sözleşmesi özelinde düzenlenen TBK m.473/I ile TBK m.480/II'nin uygulanması mümkündür. Dolayısıyla, yüklenici TBK m.472/III'de düzenlenen şekilde iş sahibine bildirimde bulunup süre uzatımı talebinin gerekçesi olarak da TBK m.473/I veya TBK m.480/II'yi göstererek süre uzatımı isteminde bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Abbott, Nathan. “Time and Construction Contracts Extensions of Time and the Prevention Principle” https://www.cbp.com.au/WWW_CBP/files/a1/a1028786-f739-4c79-8dff-8c55bf61aa98.pdf, s. 1–9 (Erişim Tarihi: 23.2.2022).
- Aral, Fahrettin. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003.
- Arslan, Nurcan. “İnşaat Sözleşmesinde Bedel Ödeme Borcunun İfa Zamanı” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 156, 2021, s. 271–299.
- Ayan, Serkan. *İnşaat Sözleşmesinde Yüklenicinin Temerrüdü*, Seçkin, Ankara, 2008.
- Balkanlı Eryiğit, Nur / Yaylan Sevimli, Betül / Güranlı Gürkan, Emre / Bilir, Senem. “FIDIC Sözleşmeleri’ndeki Yeniliklerin Değerlendirilmesi ve Eski Versiyonlarla Karşılaştırılması” *ELCezeri Journal of Science and Engineering*, C. 8, S. 1, 2021, s. 504–518.
- Bilgetekin, Nuran Tuğçe. *İnşaat Sözleşmelerinde Süre Uzatımı ve FIDIC Sözleşmelerindeki Görünümü*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- Büyükkay, Yusuf. *Eser Sözleşmesi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.
- Eken, Özge. *İnşaat Sözleşmelerinde Süre Uzatım Halleri*, Seçkin, Ankara, 2021.
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- Erman, Hasan. *İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller (BK. 365/2)*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1979.
- Fertitta, Thomas D. / Nedinsky, Anthony L. / Gilmore, Jeffrey G.. “Construction Project Delays and Time Extensions” içinde *Construction Contract Claims, Changes, and Dispute Resolution*, ed. Paul Levin, Asce Press, Virginia, 2016, s. 117–137.
- FIDIC, Construction Contract 2nd Ed. (2017 Red Book), <https://fidic.org/books/construction-contract-2nd-ed-2017-red-book> (Erişim Tarihi: 23.2.2022).
- FIDIC, History, <https://fidic.org/history> (Erişim Tarihi: 23.2.2022).
- FIDIC Covid-19 Guidance Memorandum to Users of FIDIC Standard Forms of Works Contract, (April 2020), s. 1–14, <https://fidic.org/sites/default/files/COVID%2019%20Guidance%20Memorandum%20-%20PDF.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.3.2022).
- Giles, Paul / Gibson, Steve. “Raising the Bar - Time Bars and Their Enforceability in English Law EPC Contracts” <https://www.eversheds-sutherland.com/documents/services/construction/time-bars-in-english-law.pdf>, s. 1–3 (Erişim Tarihi: 23.2.2022).
- Godwin QC, William. *The 2017 FIDIC Contracts*, Wiley Blackwell, Oxford, 2020.
- Gönen, Doruk. *İnşaat Sözleşmesinde Bedel*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Gümüş, Mustafa Alper. *6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt II (Eser, Vekâlet, Simsarlık, Vekâletsiz İş Görme, Havale, Saklama, Kefalet ve Garanti)*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2012.
- Jaeger, Axel-Volkmar / Hök, Götz-Sebastian. *FIDIC-A Guide for Practitioners*, Springer, Heidelberg, 2010.
- J.S.Held, “COVID-19: Delay & Cost Claims for FIDIC Red Book Based Contracts” <https://jsheld.com/insights/articles/covid-19-delay-cost-claims-for-fidic-red-book-based-contracts>, (Erişim Tarihi: 24.3.2022).
- Klee, Lukas. *International Construction Contract Law*, Wiley Blackwell, Oxford, 2018.

Köksal, Tunay. “Uluslararası İnşaat Sözleşmesi Modeli Olarak FIDIC İnşaat İşleri Sözleşme Şartları” *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 20, 2010, s. 85–109.

Kurt, Leyla Müjde. “Eser Sözleşmelerinde Süre Uzatımı” *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, C. 27, S. 1, 2011, s. 157–206.

Mula, Luigi, “COVID-19 and FIDIC Contracts – Practical Guidance”, <https://www.dlapiper.com/en/italy/insights/publications/2020/upagain/covid-19-and-fidic-contracts-practical-guidance/>, (Erişim Tarihi: 24.3.2022).

Sawyer, John G. / Gillott, C. Arthur. *The FIDIC Digest - Contractual relationships, responsibilities and claims under the fourth edition of the FIDIC Conditions*, Thomas Telford, London, 1990.

Tandoğan, Haluk. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri Cilt: II İstisna (Eser) ve Vekâlet Sözleşmeleri Vekâletsiz İş Görme Kefalet ve Garanti Sözleşmeleri*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010.

Tekelioğlu, Numan. “İnşaat Sözleşmelerinde Cezai Şart ve Götürü Tazminat” *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, C. 2, S. 2, 2017, s. 159–186.

Tolson, Simon / Glover, Jeremy. “Time Bars in Construction and Global Claims”, <https://www.fenwickelliott.com/sites/default/files/Time%20bars%20in%20constructions%20contracts%20and%20global%20claims.pdf>, s. 1-8 (Erişim Tarihi: 23.2.2022).

Tüzemen Atik, Ebru. “FIDIC Kırmızı Kitap (New Red Book) Kuralları Uyarınca İnşaat Sözleşmelerinde Müteahhidin Sorumluluğu” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVIII, S. 2, 2014, s. 53-84.

Woodward-Smith, Mark. “Time Bar Clauses” [https://www.systech-int.com/insights/thoughts/time-bar-clauses#:~:text=A%20time%20bar%20clause%20\(or,of%20time%20or%20additional%20payment](https://www.systech-int.com/insights/thoughts/time-bar-clauses#:~:text=A%20time%20bar%20clause%20(or,of%20time%20or%20additional%20payment) (Erişim Tarihi: 23.2.2022).